

COP29-un geosiyasi və siyasi-tarixi əhəmiyyəti

I məqalə

Füzuli Qurbanov,

XQ-nin analitiki, fəlsəfə elmləri doktoru

Postsovet məkanında ilk iqlim sammiti

Noyabrın 12-də Bakıda BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının (COP29) Liderlər Sammitinin başlaması tarixi əhəmiyyəti olan hadisədir. İqlim dəyişmələri uzun müddətdir ki, bütün dünyanı narahat edir. COP tədbirləri də global səviyyədə bəşəriyyəti gözləyən fəlakətlərdən xilas etmək naminə BMT miqyasında həyata keçirilən təşəbbüsdür. Dünyanın 196 ölkəsi Bakıda birgə səylərlə iqlim dəyişmələrinin vura biləcəyi zərərləri aradan qaldırmağı davamlı olaraq müzakirə edir.

Belə bir tədbirin Azərbaycanda keçirilməsi bir neçə baxımdan çox əhəmiyyətlidir. Birincisi, postsovet məkanı ölkəsi kimi bu hadisə Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunun göstəricisidir. Bu barədə Prezident İlham Əliyev keçən ilin dekabrında fikir bildirmişdir. Dövlət başçısı demişdir: “Bir neçə gün bundan əvvəl ölkəmiz növbəti böyük uğura imza atmışdır, COP29 beynəlxalq konfransı Azərbaycanda – Bakıda keçiriləcək. Bu qərarı bütün dünya ölkələri bir neçə gün bundan əvvəl qəbul etmişlər və beləliklə, Azərbaycana növbəti dəfə böyük etimad və böyük hörmət göstərilməmişdir”.

İkincisi, Azərbaycan bu nailiyyətə böyük zəhməti hesabına nail olmuşdur. Daxili və xarici sahələrdə əldə edilən uğurlar nəticəsində ölkəmiz böyük etibar qazanmışdır və ona etimad yüksəkdir. İlham Əliyev həmin məqamı dəqiq vurğulamışdır: “Biz buna layiqlik, biz apardığımız siyasət nəticəsində dünya miqyasında çox güclü mövqelərə sahib olmuşuq. Azərbaycana beynəlxalq aləmdə olan hörmət günbəgün artır və biz bu hörməti öz əməlimizlə, işimizlə, siyasətimizlə qazanmışıq. Bizim müstəqil siyasətimiz, prinsiplərimiz, beynəlxalq hüquqa bağlılığımız, sədaqətimiz və eyni zamanda, ölkə ərazisində suverenliyin bərpa edilməsi bizə olan hörməti daha da artırdı”.

Üçüncüsü, BMT-nin bu qərarı yüksək səs çoxluğu ilə 2023-cü ildə keçirilən antiterror tədbirlərindən qısa müddət sonra almasının geosiyasi mənası böyükdür. Bununla faktiki olaraq BMT Azərbaycanın tarixi ədaləti bərpa, müasir dövlətçilik üçün prinsiplərlə əhəmiyyət kəsb edən ərazi bütövlüyünü və suverenliyi tam təmin etdiyini dəstəklədiyini ifadə etmişdir. Bu məqamı dövlət başçısı İlham Əliyev xüsusi vurğulamışdır.

Dördüncüsü, müxtəlif süni əngəllər törətməyə çalışanların olmasına baxmayaraq, Azərbaycan tədbiri yüksək səviyyədə keçirməklə faktiki imkanlarını və gücünü göstərmişdir. Bu məqam da beynəlxalq miqyasda Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi imicini formalaşdırmaq üçün mühüm cəhəti əks etdirir.

Nəhayət, COP29-un Azərbaycanda keçirilməsinin regional və global təhlükəsizlik sistemi arxitekturasının formalaşdırılması, qarşılıqlı fayda verən əməkdaşlıq platformalarının reallaşdırılması aspektində ciddi stimullaşdırıcı hadisədir. Həmin özəlliyi Prezident İlham Əliyev diplomatik məharətlə tədbirdəki nitqində ifadə etmişdir. Dövlət başçısı demişdir: “İndi isə mən enerji təhlükəsizliyinin digər seqmenti haqqında bir neçə söz söyləmək istədim. Bu da neft və qazla bağlıdır. Anlayıram ki, bu mövzu iqlim dəyişmələrinə aid konfransda o qədər də populyar deyil. Lakin bunsuz mənim şərtlərim tam olmazdı”.

Azərbaycan Prezidentinin bu fikri enerji təhlükəsizliyi məsələsinin milli təhlükəsizliklə sıx bağlılığını əfəadə edir. Milli təhlükəsizlik özlüyündə geniş anlayışdır və XXI əsrdə ilk baxışdan bir-birindən uzaq olan iqlim dəyişikliyi ilə enerji təhlükəsizliyini də ehtiva etməsi günün reallığıdır. Çünki enerji hasilatı ekologiyaya təsir edir, bu isə iqlim dəyişikliyinə səbəb olur. Deməli, enerji strategiyası (istehsal+daşınma) birbaşa iqlimə, torpağa, suya, bütövlükdə, atmosfərə ciddi təsir edən faktorlardandır. O halda lazımdır ki, bu sahədə fəal olan dövlətlər enerji istehsalı və daşınması ilə onun sərf edilməsi və sonucda bu mərhələlərin atmosfərə təsirini kompleks müəyyən edə bilsinlər. Həmin əsasda real proqnozlar verə bilmək şansı meydana gəlir.

Real və əsaslı proqnozların verilməsi elmsiz mümkün deyildir. İndi alimlər və filosoflar iqlim dəyişikliyinə fənlərarası tədqiqatlarda öyrənilməsinə bir zərurət kimi təqdim edirlər. Elmdə bunun üçün mütləq tərəqqiyə nail olmaq və yeni-yeni yanaşmalar formalaşdırmaq gərəkdir. Alimlər vurğulayırlar ki,

hələlik bu istiqamətdə mühüm nailiyyətlər olmasa da, problemin həllinin gələcəyi məhz elmi yanaşmaların səmərəliliyi ilə bağlıdır. Bu da yekunda şüur məsələsidir.

Deməli, iqlim dəyişikliyi, enerji təhlükəsizliyi, elm, sosial-iqtisadi fəaliyyət, mənəvi-əxlaqi dəyərlər sistem halında hər bir dövlətin milli təhlükəsizliyi aspektində vacib komponentlərdir. Bütövlükdə, insanın fərd kimi, cəmiyyətin kollektiv varlıq olaraq və dövlətin idarəedən əsas qurum kimi şüuri fəaliyyətində dəyişikliklər olmalıdır. İqlim dəyişikliyinə müsbət məcraya yönəldilməsi insan şüurunun dəişməsindən başlayır. İnsanın özünə, cəmiyyətə və dövlətə münasibətindən başlayır. Eyni zamanda, hər bir dövlətin iqtidarının cəmiyyətə, vətəndaşlarına və başqa dövlətlərə münasibətindən başlayır!

Bu reallıqların prizmasında Azərbaycan Prezidentinin incə diplomatik üsulla enerji təhlükəsizliyi ilə iqlim dəyişikliyi arasında daxili məntiqi bağlantı qurması yüksək zəkaya malik olmaqla yanaşı, strateji proqnozlaşdırma qabiliyyəti və böyük məsuliyyət hissini də ifadə edir.

COP29 iştirakçılarının tədbirin təşkili səviyyəsi ilə bağlı verdikləri qiymət Azərbaycan tərəfinin məhz yüksək intellektə malik və dünya üçün böyük məsuliyyət hissini yaşayan dövlət olaraq iqlim dəyişikliyi problemini həll etməkdə qərarlı olduğunu göstərir. Bir sıra dövlətlərin başçıları Azərbaycan Prezidentinin çox məzmunlu nitq söylədiyini və buna görə cənab İlham Əliyevi və onun hökumətini təbrik etdiklərini bildirmişlər.

Şimal–Cənub, Qərb–Şərqi qovşağı

Prezident İlham Əliyev tədbirin açılış mərasimində söylədiyi nitqdə belə bir maraqlı fikir irəli sürmüşdür. Demişdir ki, “Azərbaycan Şimal ilə Cənub, Qərb ilə Şərqi qovuşduğu ölkədir və bu, təkcə coğrafiya ilə bağlı deyil. Biz müxtəlif beynəlxalq iştirakçılar arasında siyasi, mədəni, enerji, ticari və nəqliyyat körpülərini sala bilərik. Azərbaycanın başladığı meqalayihələr artıq Avrasiyanın enerji və daşımalar yollarını dəyişib və məhsuldar, çoxtərəfli əməkdaşlıq formatının qurulması ilə nəticələnib”.

Bu fikirlərdə bir neçə məqamın məharətli fəlsəfi və siyasi-nəzəri ifadəsi yer almışdır. Birincisi, Azərbaycan coğrafi olaraq Şimal ilə Cənub və Qərb ilə Şərqi qovuşduğu ölkə kimi təbii olaraq birləşdirici rol oynaya bilər. Bu barədə hələ keçən əsrin 90-cı illərində Z.Bzejinski və S.Hantinqton da fikir bildirmişlər. Qərbin tanınmış geostrateqləri və analitikləri Azərbaycanı geosiyasi və coğrafi olaraq Qərblə Şərqi birləşdirən “körpü” kimi qiymətləndirmişlər. Ancaq, bu, təbiətdən gələn “hədiyyədir”.

Buna görə də, ikincisi, həmin potensialın reallığa çevrilməsi üçün dövlətin müvafiq fəaliyyəti gərəkdir. Həmin məqamı Prezident İlham Əliyev sonrakı fikrində lakonik ifadə etmişdir: “bu, təkcə coğrafiya ilə bağlı deyil”

Azərbaycan Prezidenti həmin iki mühüm məqamdan üçüncü vacib faktorunu məntiqi olaraq alır. Bu, dövlət başçısının dövlətin fəaliyyətinin konkret istiqamətlərini ifadə etməsində əksini tapmışdır. Yəni, üçüncüsü, “biz (Azərbaycan rəhbərliyi- F.Q.) müxtəlif beynəlxalq iştirakçılar arasında siyasi, mədəni, enerji, ticari və nəqliyyat körpülərini sala bilərik”.

Körpülər

COP29-un vəzifələri kontekstində Prezidentin vurğuladığı hər bir istiqamətin xüsusi əhəmiyyəti vardır. Məsələ ondan ibarətdir ki, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə ilk növbədə şüur hadisəsi olduğundan dövlətlər miqyasında, bu, hakimiyyətlərin qarşılıqlı koordinasiya, konstruktiv və ekoloji aspekti ciddi nəzərə alan fəaliyyət göstərmələrini tələb edir. Həmin kontekstdə siyasi, mədəni, enerji, ticari və nəqliyyat sferalarının sıx əlaqəli və harmonik inkişaf etdirilməsi zərurəti yaranır.

Sözdə həmin tezisi ifadə etmək asandır, lakin, bu, müasir dünyanın geosiyasi ziddiyyətləri və riskləri fonunda kifayət qədər usta siyasi-diplomatik fəaliyyət kursunu yaratmağı tələb edir. Azərbaycan rəhbərliyi məhz bu bağlılıqda çox səmərəli və nəticəverici kurs həyata keçirməkdədir. COP29 kontekstində vurğulanan istiqamətlərin hər birinə ayrıca baxaq.

Siyasi istiqamət

İndi konstruktiv siyasi kursda regionlararası və qlobal miqyasda müsbət nəticəverici xətti müəyyən etmək çox mürəkkəb işdir. Çünki müxtəlif tərəflərdən lazımsız və dağıdıcı təsirlər olur. Bir sıra hallarda həmin təsirləri dünyanın böyük gücləri göstərir. COP kontekstində burada bir paradoksun olduğu açıq görünür. Çünki bir tərəfdən, atmosferi daha çox çirkəndirən və buna görə də qlobal ekoloji mühiti mənfəətə doğru dəyişən ölkələr ilk növbədə böyük istehsal gücünə malik dövlətlərdir. Eyni zamanda, məhz onların

şəxsi ambisiyaları ucbatından regionlarda və regionlararası miqyasda konstruktiv siyasət yeritmək çox çətinləşir. Böyük dövlətlər əksər hallarda başqalarının uğurlu olmasına qısqançlıqla yanaşırlar.

Cənubi Qafqaz bunu əyani gördü. Azərbaycan sürətlə inkişaf edən dövlət kimi regional lider olanda onu qəbul etmək istəmədilər. Hətta yaxın qonşular sırasında belə qısqançlıqla yanaşanlar oldu. Bəziləri Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi formalaşma bilmədiyini, “onu bir neçə günə işğal edə biləcəklərini” və “Azərbaycan regiona düşmənləri gətirdiyini” iddia edirdilər. Qərb isə bütövlükdə, Azərbaycan Respublikasının mənfi imicini yaratmağa çalışırdı.

İkinci dalğa II Qarabağ müharibəsindən sonra başladı. Bu zaman Azərbaycanın qələbəsinin, ümumiyyətlə, regiona geosiyasi faydası olmadığı haqqında danışımağa başladılar. Detallara getmədən onu deyək ki, bu cür mürəkkəb şəraitdə Azərbaycan çox konstruktiv xarici siyasət yeridə bildi, regionun lideri olaraq əməkdaşlıq və təhlükəsizlik platformalarını nümunə kimi irəli sürdü. Bu, nəyin sayəsində mümkün oldu? Bu sualın cavabı birdir: müstəqil siyasət! Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyi tam müstəqil daxili və xarici siyasəti ilə regionlararası miqyasda siyasi aspektdə gerçəkdən çox sayda dövlət üçün, bütövlükdə Qərblə Şərqi və Şimalla Cənubu birləşdirən təhlükəsizlik və əməkdaşlıq körpüsü oldu.

Siyasi aspektdə əldə edilən bu uğur Prezidentin siyasi və diplomatik məharətinin birbaşa nəticəsidir. Bununla yanaşı, bu nailiyyətin təməlində ulu öndər

Heydər Əliyevin çox düzgün müəyyən etdiyi dövlət quruculuğu kursunun fəlsəfəsi və siyasi varisiyə tam əməl edilməsi dayanır. Həmin bağlılıqda bir daha Heydər Əliyevin “Bir millət, iki dövlət” və “Fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam” kəlamlarının geniş, dərin, yaradıcı, birləşdirici, qurucu və təhlükəsizliyi təmin edici potensialını görmək lazımdır. Prezident İlham Əliyev bu kəlamların mənə və məzmunlarından çıxış edərək sürətlə dəyişən geosiyasi, hərbi, iqtisadi, ekoloji situasiyalarda optimal faydalı xətti seçə bilmişdir. Bunların sayəsində COP29-un siyasi təminatı mümkün olmuşdur!

(ardı var)